

Kulturminner langs vassdrag

Mål fra Kunnskapsløftet – Forskerspiren (etter 7. årstrinn)

Eleven skal kunne

- formulere en hypotese, gjennomføre undersøkelser og kunne samtale om resultatet.
- beskrive kjennetegn ved forskjellige kulturminner

Hva er et kulturminne?

Et kulturminne er spor etter menneskelig virksomhet. Jo eldre de er, jo mer verdifulle er de. Vi finner flere kulturminner langs elvene fordi vannkraften ga mulighet for industrivirksomhet, samtidig som elver og vann var en viktig transportåre. De fleste byene våre ble anlagt ved elvemunningene som følge av virksomheten i og langs vassdragene. Kulturminner fra før 1537 (reformasjonen) er fredet, men departementet kan i tillegg frede faste kulturminner når særlige hensyn tilsier det. Les gjerne Lov om kulturminner av 9. juni 1978. Kulturminnene kan fortelle oss mye om hvordan folk levde før i tiden.

For å registrere mulige kulturminner langs et vassdrag trenger dere følgende utstyr:

Vanlige turklær, gummistøvler, skrivesaker, tegneblokk. Gjerne også et fotoapparat.

Forskningsoppdrag 5: Kulturminner langs vassdrag

I dette forskningsoppdraget skal dere finne ut om det finnes kulturminner i et gitt område langs elva. Jobb gjerne to og to sammen, og gjør følgende:

1. Lag flere forskjellige hypoteser

En hypotese er en påstand som sier noe om hva man tror finnes, før man har fått undersøkt det nærmere. Eksempler på slike hypoteser kan være "Et gammelt tråkk krysset bekken på et bestemt sted", "Her har det vært sagbruk" eller "Det har vært tømmerfløting i elva".

2. Undersøkelsene

Begynn å gå oppover mot strømmen og se godt etter spor ute i elva, inne ved bredden og ellers langs elva. Finner dere noe som mennesker kan ha laget?

Bro/vegfar. Hvis dere finner en samling steiner eller to steiner oppå hverandre, hva kan det tyde på? Kan de ha kommet dit tilfeldig ved ras, eller må noen ha lagt dem der? Og hvis noen har lagt dem der, hva kan hensikten ha vært?

Tegn steinene så godt dere kan, og ta gjerne et bilde. Kanskje det har vært en bro her en gang? Er bekken/elva smal her, slik at det var naturlig å legge en bro her? Er det spor i terrenget rundt som tyder på at det har vært en sti eller et vegfar her? Kanskje dere har funnet rester etter en 'kløv-vei', en transportvei for mann med kløvhest.

Kvern/mølle. Hvis steinene er lagt møysommelig oppå hverandre, tilpasset hverandre og kanskje murt sammen, hva kan det da ha vært? Er det et fossefall eller et stryk i nærheten? Det kan ha vært en kvern eller en kornmølle her. Lag en tegning og ta et bilde.

Demning. Se etter litt lenger oppe i bekken/elva, finner dere noe som kan minne om en dam der? Kanskje dere finner rester etter noe trevirke. For å få kraft på kvernhjulet måtte man ofte holde igjen vannet ved hjelp av en demning lenger opp i elva, for så å slippe vannet utfor på en gang.

Teglverk, jernverk. Noen steder kan man til og med finne rester etter en ovn, bygget opp som en bakerovn i stein. Da kan det ha vært et teglverk her. Av leire fra terrenget nær elva laget de takstein. Eller det kan ha vært et jernverk der de smeltet myrmalm og utvant jern. Både teglverk og jernverk la man nær vann. Hvorfor det? Jo, fordi det oppå steinene var svære oppbygninger av treverk, hele hus, og når man arbeidet med ild og varme, ble det ofte brann. Da var det kjekt med vann.

(forts. neste side)

(forts.)

Steinmur mot flom/erosjon. I yttersvinger av elveløpet kan dere kanskje finne steiner lagt oppå hverandre. Hvorfor har man gjort det? Hvis det er beiteland eller åker ned mot elva, kan det ha vært for å hindre elva i å grave og flomme utover jordet.

Tømmerrenner. I svingene i elvestryk, kan man finne renner av trevirke eller av jern. Hva kan det bety? Før lastebilene overtok tømmertransporten, ble tømmeret fløtet nedover elvene til sagbruk og cellulosefabrikkene. For at tømmeret ikke skulle sette seg fast på kronglete steder som i svinger og stryk, ble elvebunnen dekket til med tømmerrenner.

3. Resultater og analyser

Fant dere noe som tyder på kulturminner? Diskuter hva det kan ha vært, det dere har funnet. Underbygg de hypotesene dere har kommet fram til med tegninger, bilder og gode argumenter.

Litterære tips:

Oslo Byleksikon, hovedredaktør Knut Are Tvedt, 4. utgave Kunnskapsforlaget, Oslo 2005

Hvor på internett finner vi mer informasjon om kulturminner knyttet til vassdrag?

- www.miljolare.no/tema/kulturminner/
- www.nve.no

Annen støtte:

Spør på biblioteket, mange bibliotekarer er flinke til å finne fram stoff både i bøker og på nettet. Besøk Teknisk Museum på Kjelsås i Oslo og spør i skranken. Studér gamle kart.

Det er Byantikvaren som er ansvarlig for kulturminner i Oslo.

For mer informasjon: www.byantikvaren.oslo.kommune.no

E-post: postmottak@byantikvaren.oslo.kommune.no

Forskningsoppdraget er utarbeidet av Oslo Elveforum i samarbeid med Bærum kommune.

www.osloelveforum.org